

Krzysztof Łapiński
(Piotrków Trybunalski)

*SPRAWOZDANIE Z OBCHODÓW 90-LECIA ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO
W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM, PIOTRKÓW TRYBUNALSKI, 25.06.2009 R.*

W dniu 25 czerwca 2009 r. w salach Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim na Zamku Królewskim odbyły się uroczystości związane z Jubileuszem 90-lecia istnienia Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Archiwum rozpoczęło działalność na początku 1919 r., o czym informowała notatka zamieszczona w piotrkowskim „Dzienniku Narodowym” z dnia 11 stycznia 1919 r. Powołane zostało na podstawie art. 44 reskryptu Rady Regencyjnej z dnia 31 lipca 1918 r. *O organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami*. Dekret Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 r. o takim samym tytule wymienia archiwum piotrkowskie jako jedno z pierwszych archiwów terenowych utworzonych w dawnych miastach gubernialnych. Kierownictwo placówki Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powierzyło Waławowi Gizbertowi Studnickiemu, a następnie dr. Adamowi Feliksowi Próchnikowi. Swym działaniem obejmowała ona tereny byłych guberni piotrkowskiej i kaliskiej, z kolei później obszar województwa łódzkiego.

Od 1939 r. siedziba archiwum mieści się przy ul. Toruńskiej 4 w gmachu Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim. Po klęsce wrześniowej działalność placówki wznowiono 15 lipca 1940 r. pod nadzorem niemieckiego Urzędu Archiwalnego (Archivamt) z siedzibą w Radomiu. Akta dotyczące obszaru włączonego do Kraju Warty wywieziono do archiwów w Katowicach i Poznaniu. Po upadku Powstania Warszawskiego w Piotrkowie Trybunalskim zatrudnienie znaleźli wysiedleni ze stolicy archiwiści warszawscy.

W Polsce Ludowej archiwum rozpoczęło działalność w lutym 1945 r. Z uwagi na plany utworzenia w Łodzi archiwum państwowego, w latach 1949-1950 przewieziono z Piotrkowa Trybunalskiego do Łodzi znaczną część zasobu liczącą ok. 1,4 tys. metrów bieżących akt, w tym wszystkie zespoły szczebla gubernialnego. Od 1 stycznia 1951 r. archiwum piotrkowskie stało się oddziałem terenowym Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Łodzi.

Istotnym wydarzeniem dla dalszych losów piotrkowskiego archiwum było podniesienie go w 1976 r. do rangi Wojewódzkiego Archiwum Państwowego obejmującego terenem działania obszar nowoutworzonego województwa piotrkowskiego, co pozwoliło na usamodzielnienie się jednostki. W 1984 r. zmieniono nazwę na Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim.

Obecnie Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim wraz z Oddziałem w Tomaszowie Mazowieckim przechowuje ponad 5500 metrów bieżących materiałów archiwalnych oraz blisko 500 metrów bieżących dokumentacji niearchiwalnej, w tym akta osobowo-placowe zlikwidowanych przedsiębiorstw i instytucji. Zatrudnia 22 osoby, w tym 16 w centrali w Piotrkowie Trybunalskim, a 6 w Tomaszowie Mazowieckim. Czterech pracowników legitymuje się stopniem naukowym doktora. Oprócz podstawowego zasobu aktowego, archiwum posiada bibliotekę popularno-naukową, zbiory fotografii, prasy, plakatów i druków ulotnych, planów i map.

Na zaproszenie piotrkowskich archiwistów na obchody przybyli liczni goście w tym również byli pracownicy archiwum. Zebranych powitał Marcin Stanisław Gąsior – dyrektor Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim. Wstępem do właściwych uroczystości było otwarcie wystawy *Srebra i platerzy firm warszawskich od XVII w. do początku XX*

w. ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku. Po obejrzeniu wystawy goście udali się na piętro Zamku, gdzie nastąpiła rejestracja uczestników i wręczenie okolicznościowych upominków.

W sali konferencyjnej dyrektor Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim dr Tomasz Matuszak powitał wszystkich uczestników, w tym reprezentantów urzędów administracji państwowej i samorządowej, instytucji kulturalnych, oświatowych, towarzystw i wyższych uczelni. Następnie odczytał list gratulacyjny dra Sławomira Radonia – Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Naczelnny Dyrektor Archiwów Państwowych przywołał pamięć założycieli i byłych dyrektorów archiwum, a także podziękował pracownikom za codzienny trud i życzył dalszej owocnej pracy, modernizacji placówki i podniesienia statusu archiwistów jako grupy zawodowej. Życzenia przesłali również dyrektorzy archiwów państwowych w Kaliszu, Koszalinie, Krakowie, Lesznie, Olsztynie, Płocku, Poznaniu, Siedlcach. Następnie głos zabrali zaproszeni goście, a wśród nich: prof. zw. dr hab. Edward Mierzwa (Filia Uniwersytetu Jana Kochanowskiego), dr Janusz Budziński (prodziekan Wydziału Filologiczno-Historycznego Filii UJK) oraz Krzysztof Szmańda – asystent posła na Sejm RP Artura Ostrowskiego. Władze i urzędy administracji państwowej i samorządowej reprezentowali: w imieniu Wojewody Łódzkiego Helena Kaczmarek, Wicestarosta Powiatu Piotrkowskiego Zbigniew Ziemia, Wiceprezydent Miasta Piotrkowa Trybunalskiego Andrzej Kacperek oraz Jan Gajewski – dyrektor Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim. Po wystąpieniu dyrektora Archiwum Państwowego w Łodzi – Piotra Zawilskiego, głos zabrali: Andrzej Kędzierski (Muzeum im. Antoniego hr. Ostrowskiego w Tomaszowie Mazowieckim), Barbara Pol (dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Adama Próchnika w Piotrkowie Trybunalskim), Tomasz Łuczkowski (dyrektor Muzeum Regionalnego w Opocznie), Łukasz Politański (Muzeum Regionalne w Bełchatowie), Remigiusz Niedźwiecki (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze w Piotrkowie Trybunalskim) oraz członkowie Studenckiego Koła Naukowego Archiwistów Filii UJK w Piotrkowie Trybunalskim – Edyta Gwiazda i Dominik Koch. Wraz z gratulacjami archiwiści otrzymali upominki i kwiaty.

Kolejnym punktem uroczystości była sesja popularnonaukowa. Referat na temat *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim. Pomiędzy tradycją a współczesnością* wygłosił dyrektor archiwum dr Tomasz Matuszak. Przedstawił w nim dzieje placówki, sylwetki kierowników i dyrektorów, dorobek naukowy archiwistów, podkreślił rolę i znaczenie archiwum dla miasta i regionu. Referatowi towarzyszyła prezentacja multimedialna, dzięki której zebrani mogli zapoznać się z wybranymi dokumentami, fotografiami osób, tytułami publikacji i danymi statystycznymi dotyczącymi działalności archiwum na przestrzeni 90 lat.

Następnie głos zabrał Marcin Gąsior – dyrektor Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim. W swoim wystąpieniu zawarł historię długoletniej współpracy pomiędzy muzeum a archiwum. Wyrażała się ona głównie we wspólnie realizowanych przedsięwzięciach takich jak okolicznościowe wystawy, sesje i konferencje naukowe, działalność wydawnicza (periodyk „Badania nad dziejami regionu piotrkowskiego”). Z uwagi na fakt, że Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim nie dysponuje własną powierzchnią wystawienniczą, organizowane przez nie obchody odbywały się i odbywają w gościnnych murach Zamku Królewskiego.

W imieniu piotrkowskich archiwistów Wiesława Ćwiklińska i dr Tomasz Matuszak podziękowali za wieloletnią współpracę odchodzącemu na emeryturę dyrektorowi Marcinowi Gąsiorowi, wręczając mu kwiaty i okolicznościowy upominek.

Po wysłuchaniu referatów goście zaproszeni zostali na otwarcie wystawy *90 lat Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim*. Scenariusz wystawy przygotował dr Aleksy Piasta – kierownik Oddziału II Ewidencji, Informacji i Udostępniania – który również omówił i przybliżył zebranych eksponowane materiały archiwalne. Znajdowały się wśród nich, m.in.: budżet archiwum na II połowę 1918 r., spisy akt wywiezionych przez Niemców w okresie II wojny światowej, metalowa tablica z nazwą archiwum z okresu międzywojennego, afisz – wezwanie o zachowanie archiwaliów z 1919 r.

W trakcie przerwy toczyły się ożywione rozmowy i dyskusje pomiędzy uczestnikami obchodów, w tym szczególnie pomiędzy byłymi a obecnymi pracownikami archiwum. Byli wśród nich m.in.: prof. Ryszard Szwed – dyrektor archiwum w latach 1978-1983, Piotr Zawilski – dyrektor archiwum w latach 1998-2006, Andrzej Kędzierski, Janina Krzaczyńska i Danuta Senderecka.

Po przerwie miała miejsce prezentacja wirtualnego spaceru po Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim. Powstała ona z myślą o promocji archiwum. Ukazując poszczególne pomieszczenia, pracownię naukową i magazyny archiwalne, zachęca do osobistego odwiedzenia placówki i skorzystania z jej zasobu. Prezentacja, głównie z uwagi na nowatorską formę przekazu, spotkała się z dużym zainteresowaniem, a płyty CD-R z nagraniem spaceru zostały rozdane zebranych.

Kolejnym elementem obchodów jubileuszu 90-lecia piotrkowskiego archiwum była promocja książki autorstwa Tomasza Matuszaka *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim 1919-1951*. Pozycja ta dobrze wpisuje się w obchodzoną obecnie rocznicę, gdyż jest jedną z niewielu monografii dotyczącą archiwów państwowych, które ukazały się dotychczas w Polsce. Słowo wprowadzające do spotkania autorskiego wygłosił Marcin Gąsior. Z kolei Autor przedstawił motywy, jakie kierowały nim przy podejmowaniu tego tematu. Zdecydowało głównie zainteresowanie archiwistyką, praca zawodowa w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie, a następnie na stanowisku nauczyciela akademickiego – wykładowcy specjalizacji archiwalnej w Filii Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim. Książka powstała na bazie pracy doktorskiej, którą dyrektor obronił w 2008 r. na Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Monografia składa się z czterech rozdziałów, które kolejno traktują: o archiwach funkcjonujących w Piotrkowie do 1918 roku, o organizacji i funkcjonowaniu archiwum, o pracownikach archiwum i o kształtowaniu się zasobu. Cezura końcowa - rok 1951 wyznacza podporządkowanie archiwum piotrkowskiego Archiwum Państwowemu w Łodzi jako jej oddziału terenowego.

Po zakończeniu oficjalnej części spotkania zebrani dyskutowali na temat historii archiwum, jego dzisiejszej działalności i miejsca w społeczności Piotrkowa Trybunalskiego i regionu. W trakcie obchodów została wystawiona księga pamiątkowa, w której uczestnicy składali okolicznościowe wpisy, życzenia i gratulacje.